

zejména s Nerudou. Srdce zasažené klamem a bolestí, trápící se životem jako tajemstvím, tesklivé plynoucím časem hledá a nalézá utišení, když se srovnává s velkým „bolem“ přírodním (krajinou jeho veršů byla Šumava). Zároveň byly Mayerovy zádušné motivy samoty a rozčarování z mravních a společenských konvencí provázeny výzvami ke společenské a národní aktivitě. Ozývaly se v jeho příležitostných básnických proslovech, prokmiňovaly jeho reflexemi a byly ztělesňovány v pokusech o alegoricky a hrdinsky pojaté básnické povídky.

V Mayerově tvorbě se rovněž objevovaly motivy ze soudobého života společenského, např. v prozaickém příběhu nešťastné lásky (arabeska *Kaprice osudu*). V básni *V poledne* (č. 1862) jsou konkrétní sociální a mravní rozpory vyjádřeny reálným výjevem ze života spojeným s úvahovými pasážemi. V ponurém prostředí kotelny se rozvíjí monolog topiče; vidí protiklad blahobytu svého „pána“ a zbídačelého údělu vlastního, poznamenaného navíc smrtí dítěte a ženy, cítí trpkost, ví, že má právě svého pána v moci, protože by mohl způsobit výbuch ohromného kotle, ví rovněž, že se proti bohatým probouzí i „chátra“ a že roste její hněv, ale uvědomuje si nakonec, že „ne všech to vykoupení, jednoho tyрана-li v světě není“, a od osobní pomsty ustupuje; jeho hrozba ovšem zůstává.

Josef Merhaut

/ 1863 - 1907 /

Žurnalista a prozaik, jeden z vůdčích představitelů moravské literatury na konci minulého století. Vynikl sociálně soucitnými a obžalobnými povídkami z brněnského prostředí, v nichž impresionistická náladovost s dobovým zabarvením naturalistickým a zčásti též symbolistickým překonává moralizující realismus staršího typu.

Josef Merhaut se narodil 13. 10. 1863 ve Švabíně u Zbiroha. V raném dětství ztratil matku; vyrůstal ve skromných poměrech u příbuzných ve Zdicích. Poznal tíseň chudoby i na studiích v Praze, nejprve na gymnáziu, potom na univerzitě, kterou brzy opustil, aby se samostatně živil jako žurnalista. Od r. 1885 až do konce života působil v redakci brněnského listu *Moravská orlice*. Osvědčil se zde jako divadelní kritik spjatý s rozvojem brněnského Národního divadla, ale též jako fejetonista a příležitostný básník. Zemřel v Brně 5. 9. 1907.

Jako zralý autor se představil Merhaut soubory povídek a prozaických črt, jež vyšly v první polovině 90. let: *Povídky* (1890), *Had a jiné povídky* (1892). Jen okrajově se v nich mihnou motivy z rodného Berounska (např.

v příběhu svedené a opuštěné dělnice od vápenných pecí *Bedra* nebo v povídce *Mladé město* o poblouznilém, svodům města propadajícím, nakonec však zachráněném sedlákovi Jirákovi). Jinak nás scenérie Merhautových próz přenáší většinou do prostředí Brna, které se od 80. let minulého století stává velkým průmyslovým městem a v němž se v důsledku tohoto procesu hromadí konflikty národní, sociální i mravní. Merhaut je vidí pod zvláštním zorným úhlem. Je přitahován lidskými osudy nějak předurčenými k neštěstí, ať daným sociálním zařazením, ať zděděnými vlastnostmi a pudovými sklony. Vedle drobných, drastickými kontrasty pointovaných výjevů z ulice, chudého přibytku, hospody nebo továrenské dílny, připomínající mučírnu, v nichž nám předvádí šed a kal, pustotu a hrůzu města, často s vášnivou, ale též sentimentální jeho obžalobou (např. *Krvavý chléb*), pokouší se Merhaut o větší povídky s ústřední postavou a příběhem, jimiž chce soustředěněji proniknout do zvoleného prostředí. Osobitě umělecké sklony jej předurčují k tomu, aby i v těchto rozlehlejších skladbách věnoval hlavní pozornost smyslově syté malbě jednotlivých situací, líčení zevnějšku, a zejména pak dojmů, pocitů a nálad, v nichž si jeho postavy převážně uvědomují okolní svět. Stavby opojení a nejasné touhy nebo zase tísně, bolesti a zoufalství zde nabývají nenadále symbolického smyslu, předjímají budoucí události a předurčují jednání postav v nich.

Fatální pojetí utrpení a zla v lidském životě (*Vrah?*) se u Merhauta postupně proměňuje ve vidění reálnější, sociálně zdůvodněnější. Tak je tomu např. v povídce *Had*. Senzitivní, byt povrchní venkovská dívka Karolína Kopřivová přichází do města sloužit. Nepřivedla ji k tomu hmotná nouze, ale neklid a bláhový sen o štěstí, který nutně musí být a také je rozdrčen tvrdou skutečností. Karolínin osud – pád do osidel prohnáného lokaje Krále – je zpečetěn hned na počátku příběhu. Zvraty děje a konflikty postav jsou v něm poměrně chudé. Přebohatá je zato škála pocitů, jimiž prochází Karolína od svého poblouznění až ke ztrátě poslední iluze, od liché strasti oklamáného romantického snu ke skutečné bolesti člověka všemi opuštěného a volícího smrt. Na této strastiplné cestě se Karolíně otvírá pravda života, netušená cizota a lhostejnost lidí hnaných jen svým sobectvím a chtivostí, a stejně nepředvídané záblesky lidskosti, které Karolína objevuje v okamžicích spříznění s bytostmi odstrčenými a pošlapanými, v setkání s mnohohlasou bídou, již prochází. – Při vši historické konkrétnosti svého pohledu (na život zněmčilého panstva, na přízpusobivé maloměstáctví, na rostoucí proletarizaci celých sociálních vrstev) pronikl zde Merhaut k polohám obecně lidským, podal víc než jen útržkovitý, naturalistický dokument a víc než jen moralizující srovnání včerejšího zdravého venkova se současnou zkažeností města.

V další sbírce povídek *Černá pole* (1897) sílí motivy mravní obrody jedinice v obětování se druhému v lásce (*Bahnitá luka*) nebo v rozhodnutí pro nadosobní úkol, pro společný boj (*Píseň práce*). Tyto do šíře se rozvíjející „brněnské obrazy“ a tím spíše pozdější pokusy o román (*Andělská sonáta*

z r. 1900 s tematikou manželské nevěry a očisty v náboženském citu a posléze *Vranov* z r. 1906 s tématem tápavého hledání východiska z neplodných mladistvých tužeb a snů) si sice kladou náročnější cíle, usilují o hlubší ponor do vnitřního života postav, do společenské i duchovní problematiky, naznačují však zároveň i meze autorova prozatérského talentu, který se nejučinněji projevil v intenzivním smyslovém a náladovém vnímání reality.

Alois Mrštík

/ 1861 - 1925 /

Prozaik, autor známé umělecké kroniky, která podává bohatě zalidněný obraz života moravské vesnice v koloběhu roku a oslavuje její pospolitost, narušovanou vlivy městského prostředí.

Starší bratr Viléma Mrštíka, narodil se v Jimramově 14. 10. 1861, jako osmiletý se s rodiči přestěhoval do Ostrovačic u Brna. Vystudoval brněnskou reálku a učitelský ústav a pak působil jako učitel na jihomoravském venkově. Když se r. 1889 stal správcem školy v Divákách u Hustopěče, poskytl domov celé své rodině včetně bratra Viléma. Pod jeho vedením a po jeho boku pronikal do literatury, s ním později redigoval Moravsko-slezskou revui (1907–10), která měla čelit pražskému centralismu a rozvíjet tradice tzv. moravské literatury. Vzájemnou náklonnost obou bratří utužovalo nejen dlouholeté soužití na zapadlé vesnici, která se k nim nestavěla právě přátelsky, a nejen úspěšná literární spolupráce. Ze strany Aloisovy to byla také úcta k průbojnějšímu iniciátoru, ze strany Vilémovy pak vděk za věrnou přichylnost. Alois Mrštík zemřel v Brně 24. 2. 1925.

Knižní prvotinou A. Mrštíka byla sbírka povídek a črt *Dobré duše* (1893), spolu s Vilémem vydali knížku *Bavlnkovy ženy a jiné povídky* (1897). Ze dvou vrcholných děl uváděných pod společným autorstvím měl na *Maryši* rozhodný podíl Vilém, *Rok na vsi* pak patří Aloisovi. Vilém přitom patrně povzbuzoval staršího bratra, který v povídkách osvědčil schopnost vykreslit rázovité figurky v malebném venkovském prostředí, aby vycházeje z drobnokresby a využívaje kronikářského principu uspořádání vytvořil mnohostranný obraz soudobé moravské vesnice. Ačkoli Vilém kdysi své romány budoval na silných jedincích, v závěru století utvrzoval v bratrovi nedůvěru k nadprůměrné osobnosti a pobízel ho, aby zachytil venkovský lid (a v něm duši národa) prostřednictvím velkého množství drobných samorostlých postav.

Rok na vsi (1903–04) má podtitul *Kronika moravské dědiny*. Výchozí časovou jednotkou je zemědělský rok počínající podzimní setbou a vrcholící sklizní. Dobu mezi tím člení autor po způsobu kronikáře na měsíce,